

VARGA ARANKA

A pécsi Wlislocki Henrik Szakkollégium mint inkluzív tudományos közösség

„Talpra kell állnom és meg kell mutatnom magamnak és mindenkinek, hogy képes vagyok használni a tudományos szavakat, amelyeket tanultam, és szeretnék büszke lenni a diplomámra, és nem úgy kimenni az egyetemről, hogy »elvégeztem«, hanem szeretném tartalommal is megtölteni az éveket.”

(Egy szakkollégista a tudományos munkáról)

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány az inklúzió témakörét vizsgálja a felsőoktatás területén. Támaszkodik a nemzetközi szakirodalomban elterjedt fogalomértelmezésre és modell-leírásokra, melyek a befogadást (inclusion) kiterjesztik minden olyan egyénre és csoportra, akik e nélkül kizáródnának (exclusion) a társadalom különböző szegmenseiből. A felsőoktatás területét tagabban értelmezve azt vizsgáljuk, hogy a tudományos életbe való sikeres bevonódást milyen eszközökkel lehetséges biztosítani. Mindezt a Pécsi Tudományegyetem Wlislocki Henrik Szakkollégiumának diákjai körében kutattuk, akik szociálisan hátrányos helyzetű és többségében roma/cigány közösségekből érkeztek a felsőoktatásba. A vizsgált hallgatói szerveződés jelenleg roma szakkollégiumi támogatással valósítja meg programját, melyen belül kiemelt szerepe van a tanulmányi előrehaladásnak és ezzel összefüggésben a tudomány világába való sikeres beilleszkedésnek. A kérdőíves és fókuszcsoportos módszerrel arra kerestük a választ, hogy a szakkollégisták számára mi segíti igazán ezen célok elérését. Azt találtuk, hogy a szakkollégium tudományos bevonódást célzó programjai (konferenciák és kutatások) sokrétű lehetőséget nyújtanak a diákok aktív részvételére, melyek a személyre szabott további támogatásokkal kiegészítve (tutor és mentor személye, fejlesztő foglalkozások stb.) jelentenek sikeres elmozdulást. Az eredmények arra is rámutattak, hogy a tudományos elköteleződésben a lehetőségek és támogatások mellett fontos a szakkollégisták belső motivációjának megerősítése is. Ebben alapvető szerepet játszik, hogy a diákok a szakkollégium biztonságot nyújtó közösségén keresztül és saját élethelyzetükre reflektálva tapasztalhatták meg az egyéni sikereket. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a vizsgált komplex támogató tevékenységek folyamatos fenntartása lehetővé teszi a tudományos élet befogadóvá válását is.

Kulcsszavak: inklúzió, roma szakkollégium, felsőoktatás

BEVEZETÉS

A szociális hátrányokkal vagy előítéletekkel övezett csoport tagjaként a felsőoktatásba eljutni nem könnyű feladat, éppen ezért kiemelt kérdés, hogy a tudományos környezet miként válik befogadóvá. Képes-e személyre szabottan, valódi esélyeket teremteni támogató (méltányos) szolgáltatások nyújtásával úgy, hogy a diplomaszerezés mellett valóban megnyitja a tudomány kapuit mindenki számára. A következőkben egy egyetemi szakkollégium inkluzív gyakorlatának tudományos területét vizsgáljuk abból a szempontból, hogy a megvalósult programok hogyan hatottak a résztvevőkre.

A VIZSGÁLÓDÁS KERETEI

A vizsgálat terepe a Pécsi Tudományegyetemen működő Wlislöcki Henrik Szakkollégium (WHSZ), melynek diákjai mindannyian szociálisan hátrányos helyzetűek és jórészt roma/cigány közösségből érkeztek. A különböző karokon és szakokon tanuló szakkollégisták közös jellemzője, hogy részt vesznek a WHSZ inkluzivitást erősítő komplex programjában.

Az inklúzió fogalmának értelmezése során egyetértünk azokkal a módosulásokkal, illetve bővülésekkel, melyek az elmúlt másfél évtizedben figyelhetők meg a tudományos vizsgálatokban és a szakpolitikai dokumentumokban. A fogalom kezdetben a fogyatékkal élők sikeres iskolai

befogadásának mikéntjére vonatkozott (Pető, 2003; Réthymé, 2004). Az időközben bekövetkezett egyik változás, hogy a tevékenységek, melyek a befogadást sikeresen megvalósítják, egyre inkább kiterjednek minden olyan egyénre, akik más-más okokból ugyan,¹ de gyakorta kizáródnak az oktatásból, következésképpen szinte a társadalomból. Így ma már az inklúzió szempontjából fókuszban lévő egyének, csoportok közé tartoznak többek között a társadalmi hátrányban élők, a kulturális és etnikai kisebbséghez tartozók, illetve az egyéni adottságaik miatt problémákkal küzdők (Making excellence 2005; Policy Guidelines, 2009). A fogalom jelentésének bővülése szempontjából megfigyelhető másik változás, hogy az inklúzió társadalmi szinten is igényként jelent meg (social inclusion), egyúttal sokféle szakpolitikai javaslatot adva a társadalmi kizáródás (social exclusion) ellensúlyozására (Percy-Smith, 2000; Atkinson, 2002; Giambona és Vassallo, 2013). A fogalomhasználat elterjedését segítette, hogy az Európai Unió a 'social inclusion' (társadalmi befogadás) megnevezést jogi és stratégiai dokumentumaiban a *Lisszaboni stratégia* elindulása (2000) óta folyamatosan használja.² A formális átalakulás része, hogy az integrációként meghatározott folyamatokat egyre inkább az inkluzív megközelítés váltja fel a kölcsönösséggel jellemezhető demokratikusabb szemlélet mentén (Potts, 2002; Hinz, 2002). Az integráció során ugyanis a hangsúly azon a személyen van, akinek a társadalom segíti a beilleszkedését, de nem feltétlenül azzal, hogy maga is változtat a feltételrendszerén – ezt sokkal inkább

¹ A széleskörű bővülés egyik példája a SIS Catalyst elnevezésű nemzetközi projekt, mely sikerrel működő ifjúságtámogató programok közötti kapcsolódás során a célcsoport beazonosítására alkotta a Local Defined Minorities (LDM) meghatározást: azon kisebbségben lévő személyek, akik kizáródnak a helyi szolgáltatásokból, információkból stb. Letöltés: <http://www.siscatalyst.eu> (2014.05.16.)

² Presidency Conclusions – LISBON EUROPEAN COUNCIL, 23 and 24 March 2000. Letöltés: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm (2014.10.19.)

a beilleszkedőtől várja el. Ezzel szemben mindenki kölcsönös befogadása szempontjából hatékonyabbnak látszik az olyan környezet, amely kellő módon tud reagálni a benne élők sokféleségén alapuló igényekre, szükségletekre. Vagyis a napjainkban használt értelmezés szerint az inklúzió elsődlegesen az ökoszociális környezet befogadóvá válását célozza úgy, hogy azokat a beavatkozásokat helyezi középpontba, amelyek képesek megakadályozni a benne élő valamennyi személy, csoport kizáródását. Ehhez az egyenlő bánásmód, a hátrányos megkülönböztetés tilalmának biztosítása mellett mozgósítani kell a valódi hozzáférés biztosító méltányossági (equity) eszközrendszer is (Varga, 2013a).

A vizsgálódásunk középpontjában álló felsőoktatás területén is terjed az inklúzió szemlélete. Az Egyesült Államokban az exklúzió (kizárás) nemkívánatos jelenségének ellenpontjaként megjelenő fogalom erősen összefügg a társadalmat jellemző diverzitással – kulturális és szociális értelemben egyaránt (Milem, Chang és Antonio, 2005). Itt a fogalom jelzős szerkezetű használata terjedt el. Az „Inclusive Excellence” (IE – befogadás kiválósága) nyomatékosítja, hogy egy adott intézmény kiválósága (minőségi mutatója) alapvetően azon múlik, hogy képes-e a benne élő személyek és csoportok mind-egyikét bekapcsolni az együttműködéssel jellemezhető folyamatokba, az egyéni tudások kiaknázása a személyes teljesítmények növekedése révén és érdekében

mindenki kölcsönös befogadása szempontjából hatékonyabbnak látszik az olyan környezet, amely kellő módon tud reagálni a benne élők sokféleségén alapuló igényekre

(Williams, Berger és McClendon, 2005; Bauman, Bustillos, Bensimon, Brown és Barte, 2005). Az Association of American Colleges and Universities (AACU) hálózati munkával támogatja az Inclusive Excellence kiépítését célzó projekteket.³ Más kontinenseken is fontos része a felsőoktatás megújításának a sokszínűség támogatása és az inkluzivitás fejlesztése. Egy Új-Zélandot vizsgáló tanulmány a különböző országokból érkező, eltérő kultúrájú hallgatókat, illetve a helyben élő őshonos kultúrájú diákokat (maori) emeli ki a téma szempontjából, és sikeres felsőoktatási beágyazásukban kulcsszerepet tulajdonít az oktatók sokszínűségét megismerő és elfogadó attitűdjének (Claiborne és Cornforth, 2013). Európában is

azon társadalmi csoportokhoz tartozók kerültek fókuszba a felsőoktatás inkluzivitása szempontjából, akik részvétele mérhetően alulreprezentált ezen a területen – legyen szó a nők, az etnikai kisebbségek, az alacsony társadalmi-gazdasági helyzetűek, a korai iskoláztatási hátrányokkal sújtottak vagy a migránsok csoportjáról. Az European Access Network (EAN) elnevezésű szervezet fogja össze azokat a felsőoktatási fejlesztéseket, melyek a hozzáférés, méltányosság, sokszínűség és befogadás egységét tartják tevékenységük központjában⁴ (Cooper, 2010, 2012).

A vizsgálódásunk „terepét” adó szakkollégium (WHSZ) célkitűzéseiben illeszkedik a fent kiemelt amerikai és európai felsőoktatási kezdeményezések sorába.

³ www.aacu.org

⁴ A szervezet éves konferenciáin bemutatják a modell-jellegű fejlesztési tapasztalatokat, mérhető eredményeket és kiterjesztési terveket. Hangsúlyozzák, hogy ezek a fejlesztések szorosan kapcsolódnak az Európa Tanács Lisszaboni stratégiájának elveihez, illetve az ott megfogalmazott oktatási célokhoz (Cooper, 2010, 2012).

A szakkollégium történetét már több írás is feldolgozta, köztük néhány az inkluzivitást jelentő jellemzőket is (*Forray és Boros, 2009; Forray, 2012, 2013, 2014; Varga, 2013b*). Olvashatunk arról, hogy a WHSZ a romológia iránt érdeklődő hallgatók intézményesült közössége, melyben már az induláskor jellemzően közösségi-támogató szolgáltatások jelentek meg, köszönhetően az indítást generáló pályázati támogatás elvárásainak és a csatlakozó hallgatók igényeinek. A szakkollégisták zöme ugyanis – ahogyan az előzőekben is írtuk – szociálisan hátrányos környezetből, illetve roma/cigány családokból érkezett a felsőoktatásba, akik e támogató közösségben találták meg az otthon hagyott biztonságot. A szakkollégium 12 éves működése a közösségi támogató szemlélet folyamatos megerősödését hozta, mivel a szakkollégisták körébe bekapcsolódó újabb hallgatók szinte kivétel nélkül igényelték a szoros közösségi kereteket, és legszívesebben azon tevékenységeken vettek aktívan részt, amelyek erre épültek.⁵ A szakkollégium létjogosultságát bizonyítja, hogy az alapítás óta eltelt bő évtizedben már három „felsőoktatási-generáció” váltotta egymást (*Forray, 2013, Varga, 2013b*).

a szakkollégisták zöme ugyanis szociálisan hátrányos környezetből, illetve roma/cigány családokból érkezett a felsőoktatásba, akik e támogató közösségben találták meg az otthon hagyott biztonságot

Jelenleg a másfél éve indított és 2015 nyárig tartó Roma Szakkollégium Projekt⁶ keretében egy olyan inkluzív közösség és szolgáltatásrendszer működik a WHSZ-ben, amely segíti, hogy az egyetemen különböző szakokon tanuló, főként roma/cigány hallgatók sikerrel haladjanak kortársaikkal együtt a diplomaszerezés felé úgy, hogy

közben identitásukban tudatos, társadalmilag elkötelezett felnőttekké váljanak.⁷ A projektidőszakban már vizsgáltuk, hogy az inkluzivitást biztosítani kívánó ráhatások közül melyek azok, amelyek interiorizálódtak a szakkollégisták körében. Nem meglepő, hogy a hallgatók válaszaiban

kiugróan jelent meg a szakkollégiumi közösség fontossága, messze megelőzve az egyéb támogató szolgáltatásokat. Ez jelzi az inkluzivitás alapfeltételének meglétét, a szakirodalomban „barátságosnak” jellemzett környezetet, melyre épülően lehet a további feltételeket erősíteni (*Varga, 2014*).

A továbbiakban azt mutatjuk be, hogy a tudományos életbe való bekapcsolódást milyen konkrét eszközökkel célozza az említett szakkollégiumi projekt, illetve ezzel összefüggésben vizsgáljuk, hogy mindez milyen hatással van a részt vevő fiatalokra.

⁵ A szakkollégiumi „évtized” főbb tevékenységei: roma/cigány tárgyú filmklub szervezése a pécsi egyetemisták számára, közösségi tér kialakítása és fenntartása a szakkollégistáknak, szemeszterenkénti romológia szakest megvalósítása, „Eszély-egyenlőség a felsőoktatásban” tematikájú kutatás, konferencia, kiállítás és kiadvány létrehozása, önkéntesség roma közösségekben, felsőoktatásba lépő roma/cigány hallgatók mentorálása, stb.

⁶ Roma Szakkollégiumok támogatása – a TÁMOP 4.1.1.D keretében, jelentős forrás segítségével az országban hat helyen valósítanak meg olyan programokat, melyek a hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok felsőoktatási sikerességét támogatják. A pályázatba elsősorban a 2010 után alakult Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat intézményei kapcsolódtak be, melyek létrehozása, felépítése és működése némiképp eltér a felsőoktatási szakkollégiumoktól. A szintén támogatást nyert Wlislócki Henrik Szakkollégium létrejöttét, fenntartói háttere megegyezik a felsőoktatási szakkollégiumokéval, céljaiban pedig sok hasonlóságot mutat az egyházak által működtetett roma szakkollégiumokkal. A TÁMOP projekt egyik célja a roma szakkollégiumok hálózati működtetése is, melyet a földrajzi távolság mellett a keresztény szakkollégiumok már bejáratott együttműködési formáiba a WHSZ beillesztése is nehezít. Jelenleg a szegedi jezsuiták által fenntartott roma szakkollégium és a WHSZ között van szorosabb kapcsolat.

⁷ <http://wlislócki.tamop.pte.hu/>

Tudományos inklúziót célzó cselekvések

Röviden ismertetjük a következőkben azokat a tevékenységeket, melyek a vizsgált szakkollégiumban explicit módon irányulnak arra, hogy a diákok aktívan vegyenek részt a tudományos életben, és amelyeket részletesen elemezni is fogunk. A szakkollégiumban vannak további programok és szolgáltatások, melyek indirekt hatnak a szakkollégisták bevonódására: ezeket csak felsorolásszerűen említjük, bár tudjuk, hogy jelentőségük szintén meghatározó.

A szakkollégium belső rendszerében a hallgatóknak lehetőségük van félvényként egyéni és csoportos kutatási pályázatot benyújtani, és sikeres pályázat esetén a kutatást szakmai és pénzügyi támogatással megvalósítani. Minden esetben a pályázatra felkészüléstől a lezárásig személyre szabott és folyamatos segítséget kapnak a hallgatók. A személyre szabottságot tutor (választott egyetemi oktató) és mentor (idősebb egyetemi hallgató) garantálja, a folyamatos segítséget pedig olyan szakemberek biztosítják, akik kutatómódszertan-képzés, valamint „monitorozás” során szakmai tanácsokat nyújtanak. Mindehhez támogatólag társulnak a nyilvánossági formák: kutatás közbeni és zárási „szakkollégiumi konferenciák” az elért eredmények előadására, valamint publikációs lehetőségek a Romológia folyóiratban,⁸ illetve önálló kiadványban.⁹ Ed-

dig két kutatási pályázati kör valósult meg, jelenleg a harmadik pályázatra készülnek a hallgatók.

A tudományos konferenciákon való részvételt is segíti a szakkollégium célzott támogató tevékenységekkel. A Romológia Tanszék, az „Oktatás és Társadalom” Doktori Iskola és a WHSZ országos és nemzetközi konferenciái az elsődleges lehetőségek

A Romológia Tanszék, az „Oktatás és Társadalom” Doktori Iskola és a WHSZ országos és nemzetközi konferenciái az elsődleges lehetőségek a szakkollégisták számára hallgatóként, szervezőként vagy akár előadóként is kipróbálni magukat

a szakkollégisták számára hallgatóként, szervezőként vagy akár előadóként is kipróbálni magukat. A lehetőségek körét jelentősen szélesítik a WHSZ partneri rendszerében szervezett konferenciák. A hallgatói bevonódás támogatása az információnyújtás mellett minden eset-

ben célzott felkészítést is jelent a tudományos feladatra, akármilyen szerepet is vállal egy hallgató a választott konferencián. A konferenciák előtt – a tutor és a mentor személyes támogatásán túl – kics csoportos felkészülések is zajlanak a hallgatók egyetemi közösségi terében vagy a havonkénti együtt töltött hétvégéken.

A tudományos életbe való aktív hallgatói bekapcsolódást célzó tevékenységek tervezésekor kiemelt figyelem irányul arra, hogy olyan lehetőségek sorát kínáljuk, melyből a hallgatók igényeik és szükségleteik mentén differenciáltan választhatnak. Mindehhez implicit módon járulnak hozzá további szakkollégiumi tevékenységek és lehetőségek: a közösségépítés a magabiztosabb megjelenést, a különböző kompe-

⁸ www.romologiafolyoirat.pte.hu

⁹ Hives Tamás – Varga Aranka – Schäffer János (2004, szerk.): *Ablak a világra* – tanulmánykötet. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislöcki Henrik Szakkollégium, Pécs.

tenciafejlesztő-kurzusokon elsajátítottak a tudományos megszólalást, a hallgatói portfólió a tudatos fejlesztést, a tutor és a mentor a személyes támogatást segíti.

A TUDOMÁNY SZAKKOLLÉGISTA SZEMMEL

A következőben egy kérdőíves kutatás¹⁰ és az azt kiegészítő fókuszcsoportos beszélgetés eredménye alapján vizsgáljuk, hogy a WHSZ diákjainak a tudományos életbe való bekapcsolódását mennyire segítették az előzőekben leírt célzott tevékenységek.

2014 májusában a szakkollégisták 90%-a kitöltött egy kérdőívet, összesen 27 fő, a fiú/lány arány megközelítőleg azonos. A kérdőívet kitöltők mindegyike szociálisan hátrányos helyzetű (sokuk halmozottan hátrányos helyzetű) fiatal. Döntő többségük valamelyik roma/cigány csoporthoz tartozik. Legtöbben BA képzésen tanulnak (67%), de van felsőfokú szakképzésben, illetve mesterképzésben résztvevő is. A szakokat nézve a bölcsészet és a természettudomány 40-30%-ban oszlik meg, illetve vannak műszaki és egészségtudományi karosok is. Az önkitöltős kérdőívet egy szakkollégiumi konferencia végén kapták meg a hallgatók. A fókuszcsoportos megbeszélésre a következő hallgatói pályázatra való felkészülés adott lehetőséget szeptemberben. Itt 9 olyan fiatal vett részt, aki már végzett pályázattal támogatott szakkollégiumi kutatást.

A kérdőívet kitöltők többsége (23 fő) azóta szakkollégista, amióta a tudományos életben való aktív részvételt segítő komplex támogatások (kutatási pályázat, konferenciák, publikációs lehetőségek) a Roma Szakkollégiumi Projekt keretében

elindultak. Azt feltételezzük, hogy a válaszból elsősorban a tervezett és célzott, a tudományos inklúziót szem előtt tartó cselekvések hatásáról kapunk képet. Tudjuk, hogy a másfél éves fejlesztés eredményét tudjuk még csak mérni, de a rövid szakasz ellenére kíváncsiak vagyunk az elmozdulás mértékére.

A kérdőívben arra vártunk feleletet, hogy a válaszadó hallgató részt vett-e már valamilyen konferencián és tudományos kutatásban, illetve, hogy tervez-e a későbbiekben ilyen jellegű tevékenységeket. Az egyes témacsoportnál a részvétel formája is kérdés volt, illetve hétfokú skálán annak az értékelése, hogy mennyire fontosnak, hasznosnak stb. érzi a hallgató ezt a tevékenységet. Az eldöntendő és skálával megadott kérdéseket kiegészítik a témára vonatkozó kifejtendő válaszok. A fókuszcsoportban a kutatási tapasztalatokról beszélünk, annak előnyeit és nehézségeit összegyűjtve.

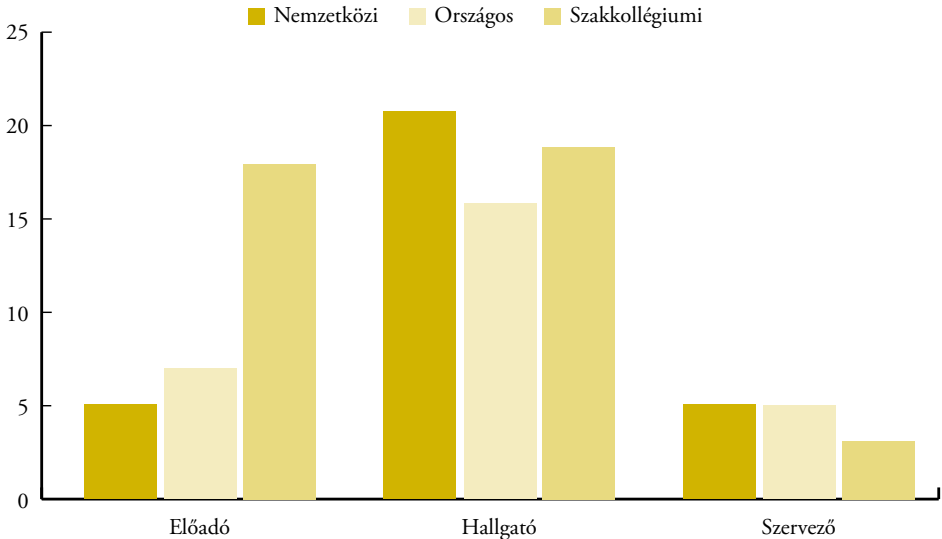
Elsőként a konferencia-részvételeket tekintettük át a kérdőívek válaszai alapján. Egy hallgató kivételével mindenki volt már konferencián, ami talán nem meglepő az egyetemisták esetén, még ha jórészt BA-s hallgatókról is beszélünk. A számosság már jobban jelzi a célzott odafigyelést erre a tevékenységre: átlagban 4,8 konferencia-részvétel – egynegyede nemzetközi, a többi hazai (közte a szakkollégiumi) – jelenik meg, kis szórással. Fontos kiemelni, hogy az első konferencia-részvétel éve a válaszadók döntő többségénél (24 fő) megegyezik a szakkollégiumba belépés évével, ami legtöbb esetben a vizsgált Roma Projekt időszakát is jelenti.

Az 1. ábra a konferenciákon való részvétel mikéntjét mutatja. Látható, hogy elsősorban a szakkollégium saját – a hallgatói ku-

¹⁰ A kérdőívek feldolgozásában *Kőszegi Sándor* szakkollégista segített.

1. ÁBRA

A szakkollégisták eddigi konferencia-részvétele (n=27)

tatásokat bemutató – konferenciáján próbálhatják ki magukat a diákok előadóként is, de vannak olyanok, akik nagyobb konferenciákra is eljutottak. A hallgatóként való részvétel magas arányát, illetve a szervezői feladatok vállalását segíti, hogy a szakkollégium mögött álló tanszék és doktori iskola mint támogató partner szervez saját konferenciákat, amelyekbe a szakkollégisták bátrabban mernek bekapcsolódni.

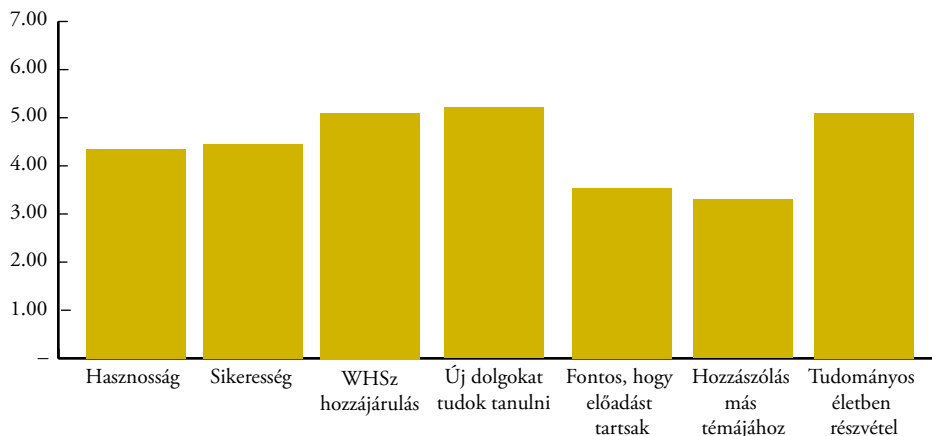
A szakkollégisták többségének (21 fő) vannak jövőbeli konferencia-tervei. A tervek a részvétel módjáról az előadói és hallgatói területen nem különösen tértek el az eddigi arányhoz képest, bár pozitív, hogy mindkét érték meglehetősen magas volt eddig is. Az inkluzivitás mértékének növekedését tehát nem az adott tevékenység számossága jelzi, hiszen a szakkollégiumban alapvető elvárás a konferencia-részvétel, a személyes tapasztalatszerzést célozva.

Ez a tapasztalatszerzés inkább a nagyobb bevonódáshoz, a belsővé válás növekedéséhez vezetett, ami abban mérhető, hogy a szervezést a válaszadók több mint fele bejelölte tervezett tevékenységként. Ez az aktivitás nemcsak arra utal, hogy a konferenciákat egyre jobban magukénak érzik a szakkollégisták, hanem azt is jelzi, hogy a különösen kedvelt közösségi tevékenységek sorába egyre több szakkollégista számára bekerül a tudományos konferencia szervezése is.

Érdekes rátekinteni arra is, hogy a tudományos konferenciákat különböző szempontok szerint miként értékelték a szakkollégisták egy 1–7-ig terjedő skálán (2. ábra). A szakkollégium hozzájárulása jelenik meg nagy arányban (5,2-es érték a hétfokú skálán) a konferencián való részvétel lehetőségében, ami fontos visszajelzés a program számára. Látható az is, hogy a

2. ÁBRA

A szakkollégisták eddigi konferenciáinak értékelése (átlag, n=27)

szakkollégisták nagyobb arányban (szintén 5 fölötti értékkel jelölve) érzékelik, hogy ennek segítségével új dolgokat tanulhatnak, és a tudományos életbe bekapcsolódhatnak. Némiképp alacsonyabb értékű (4,4–4,5) mindezek hasznosságának és sikerességének megítélése, ami arra utal, hogy ezt a tevékenységformát még nem érzik teljesen mindennapjaik részének a válaszadó diákok. A legalacsonyabb értéket (3,5–3,2) az előadási és hozzászólási szándék kapta, ami azt jelzi, hogy még nem szereztek kellő gyakorlottságot és bátorságot a diákok a tudományos megmérettetésnek ezen válfajában. Fontos azt is kiemelni, hogy az értékelés rendkívül nagy szórás mutat a legtöbb kérdésnél. A válaszadó csoport heterogén összetétele pedagógiai lehetőségeket rejt a nagyobb mértékben bekapcsolódott diákok megerősítésével, mintaadásával.

A szöveges kifejtések a konferenciárészvétel motivációjával kapcsolatban szintén sokfélék: az ismeret- és tapasztalatszerzés mellett már a saját tudás megmutatása

is megjelenik. A leggyakrabban szereplő válaszok a „szakmai fejlődés, ismeretségek kötése, előadói rutin kialakítása, szervezői tapasztalatok gyűjtése, érdeklődés a téma iránt”. Ez a felsorolás azt láttatja, hogy a hallgatók képesek megfogalmazni, milyen előnyökkel jár a tudományos konferenciákon való aktív részvétel. A hallgatók elsősorban olyan előnyöket emelnek ki, melyek valóban a tudományos gondolkodást és részvételt erősítik. Érdekes, hogy megjelenik távlati cél is az indokok között: „szeretnék bejutni az értelmiségi elitbe...”. E mellett a személyes teljesítmény nyújtása is felbukkan „leginkább a gyakorlatszerzés, hogy valamit lerakhatok az asztalra”. Mindezek egyértelműen a tudatosság felé való elmozdulást jelzik.

Most pedig nézzük a tudományos életbe bevonódás másik szakkollégiumi területét, a hallgatói kutatásokat. A válaszadó hallgatók nagyobb része (21 fő) már részt vett kutatásban. Ez magas aránynak mondható a BA szakon felülreprezentált

hallgatói csoport esetén. Számosságát tekintve több az egyetemi szakhoz köthető egyéni kutatás, mint a WHSZ-en belüli. Ez azonban csak a hallgatók egyharmadát érinti, és a szövegesen kifejtett témák körülhatárolják azt a néhány kurzust, melyekben kutattak. Jóval többen vannak (17 fő) azok a diákok, akik a WHSZ-ben (is) végeztek kutatást. Itt is találhatóunk olyanokat, akik több alkalommal is kutattak. A szöveges

magyarázatokat elolvasva azt látjuk, hogy az egyetemi szakokhoz kapcsolódóan jó részt a kötelező (kurzusokhoz tartozó) kutatások jelennek meg. Ezzel szemben a szakkollégiumi kutatási pályázatot mint lehetőséget látják a hallgatók – ezzel is bevonódva egyfajta közösségi tevékenységbe. A „Miért ezt a kutatási területet választottad?” kérdésre adott szöveges kifejtések között a WHSZ kutatásaira vonatkozóan kiugróan jelenik meg a „mert ezek a témák érdekelték leginkább” válasz. Ez rendkívül fontos, hiszen belső tudományos késztetést, és nem egy külső elvárás jelöl. E mellett a legtöbben még azt emelték ki, hogy a választott téma „aktuális a jelen helyzetre”, illetve „személyes az érdekelttség, érintettség”, mely válaszok a belső motiváció különböző mozgatóit mutatják. Láthatóan a vizsgált téma kiválasztásában alapvetően szerepet játszik az az élethelyzet, amelyben a hallgatók jelenleg vannak. Megjelenik benne egy sajátos kettősség: a diák-kutatók mindennapjainak szerves része és egyben tudományos érdeklődésük tárgya az a szociális és kulturális háttér, melyből a felsőoktatásba érkeztek. Ugyan ez megfigyelhető azokban a válaszokban, ahol a kutatás elvárt eredményei jelentek meg motivációs tényezőként: „be akartam mutatni, hogy léteznek muncsán/beás mesék”, „fontosnak és érdekesnek tartom

a hátrányos helyzetű települések lakóit, és kíváncsi voltam, hogy mennyire sikeres ez a komplex program”. Érdekes és tanulságos látni azt a folyamatot, amikor a szakkollégisták a tudomány eszköztáranak segítségével értő módon reflektálnak saját élményeikre, és a személyességet megtart-

va mozdulnak el az általános megközelítés felé. A válaszadók egy része számára továbbra is inkább a szakkollégium közössége, mint-

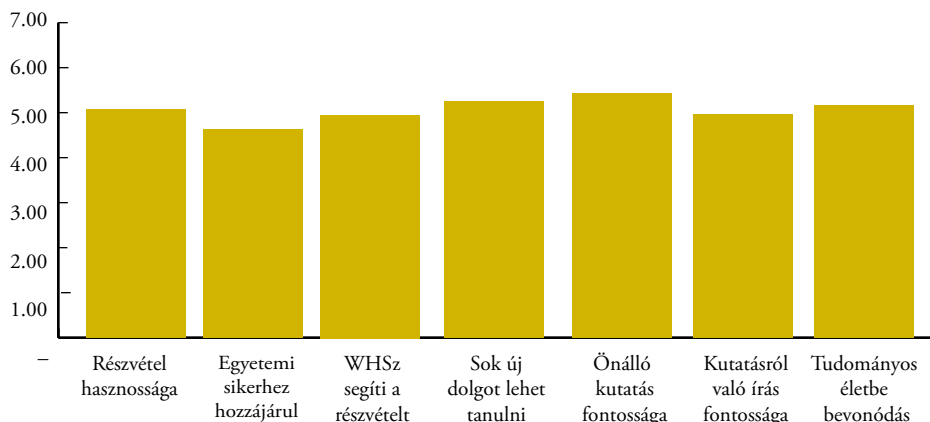
sem a téma a meghatározó a kutatói munkában, erre utalnak a témaválasztás mértjére adott válaszok közül: a „közös megegyezés része volt a többiekkel”, illetve „a tutorom ajánlotta”.

Jövőbeli kutatási tervet az eddigi arányokhoz hasonlóan jelölték a diákok. Érdekes látni azonban, hogy a tervezettek között az önálló kutatás növekedett – első sorban a diplomamunkához kapcsolódóan –, ami jelzi, hogy a hallgatók a szakkollégiumi lehetőséget már be tudják építeni az egyetemi elvárások közé, illetve már kellően magabiztosnak érzik magukat a többiek támogatása nélkül lebonyolítani egy tudományos kutatást. A jövőbeli kutatási motiváció szöveges kifejtésében egyre inkább az előzőekben részletezett belső motiváció jelenik meg a külső (például szakdolgozat-írási) elvárás mellett. Mindemellett érdekes látni azt a sokszínűséget, ahogy az alakuló bekapcsolódás során szinte minden mozgatórugó fellelhető a külső elvárástól a bizonyítványon keresztül a tudományos sikerekig: „szakdolgozat”, „tanulás”, „tudásvágy és fejlődés”, „szakmai előremenetel”, „szeretnék egy szakterület legjobb ismerője lenni és apró lépésekkel el is kezdeni”, „bejutni az értelmiségi elitbe”, „kíváncsiság és alkotóvágy”, „siker-kereső ember vagyok”, „a kihívás, hogy meg tudom csinálni”.

be akartam mutatni, hogy léteznek muncsán/beás mesék

3. ÁBRA

A szakkollégisták véleménye a megvalósított kutatásaikról (átlag, n=27)

A kutatásokkal kapcsolatos további részletekre ismét hétfokú skálán megadott értékelésekkel vártuk a válaszokat (3. ábra). Az értékelésből az látható, hogy átlagban minden kérdésben az *inkább igen* felé mutatnak a számok – sokkal inkább, mint a tudományos konferencia esetén. Úgy véljük, hogy a hallgatói kutatások, a főként kiscsoportban megélt, közvetlenebb és hosszabb kapcsolat a tudományos élet egy szegmensével (kutatás) mélyebb beivódást eredményezett.

Ezt a megállapítást alátámasztotta a szakkollégiumi kutatásokat pályázati keretben megvalósító hallgatók fókusz-csoportos megbeszélésén elhangzottak sora, mely szinte minden olyan területet érint, mely a kutatás folyamatában felme-

rülhet. A „Milyen kutatási tapasztalataid vannak?” kérdésre a kutatás tartalmát érintően több „aha-élményük” is volt a hallgatóknak. Volt, aki arról beszélt, hogy a kutatás során olyan dolgokat tapasztalt, amire egyáltalán nem számított.¹¹ Hallhattunk beszámolót arról is, hogy az eddigi ismeretlen „kincsekre” rátalálás jelentette az igazi sikert.¹² Mindezek a tudományos élmények megélését tették lehetővé a hallgatók számára, melyek erőteljesen hatnak a bevonódásra, a motiváció hosszabb távú fenntartására. Mindemellett a kutatási tapasztalatok olyan felismerések felé vitték a szakkollégistákat, amelyek minden kutató átesik, és amelyek megalapozzák a későbbi gyakorlottságot.¹³ És nem utolsósorban a személyes élmények sorában

¹¹ „Izgalmas volt látni, hogy mennyire különbözőek a reklámok a fiú és lány mosdóban.”

¹² „Az volt jó, hogy olyan beás mesét gyűjthettem, ami még nem volt leírva sehol.”

¹³ „Hasznos volt megtapasztalni, hogy az előre eltervezett kérdéseket nem értették az interjúalanyok, így közben kellett újrafogalmazni őket.”

„Elég hamar kiderült, hogy nagyon sokat terveztünk, és nem tudjuk elvégezni a teljes feladatot.”

„Ott volt végig a dilemma, hogy úgy figyelünk meg embereket, hogy ők azt nem tudják, de ha előre bejelentjük, akkor biztosan másként kezdtek volna viselkedni.”

megjelent a közösségi viselkedés ebben a sajátóságos – tudományos – szituációban is. Megtapasztalhatták azt is a diákok, hogy az emberi kapcsolatok éppen úgy működnek a tudományos életben is, mint bármely más területen.¹⁴ A közös erőfeszítések, sikerek, konfliktusok, melyeket végig kellett élniük a hallgatóknak a kutatás minden pontján, életközelségre tudták hozni a kezdetben nagyon távolinak vélt tudományos munkálkodást is.

A kérdőív záró kérdésére adott válaszban azt jelezhetők a szakkollégisták, hogy a diplomaszerezés után szeretnének-e még a tudományos életben részt venni. A válaszadók kétharmada adott igenlő választ. Ez fontos visszajelzés, hiszen a tudományos életbe való jelenlegi és a tervezett bekapcsolódás mindaddig, amíg szakkollégista a hallgató, értelmezhető külső elvárásként is. Látna azonban, hogy az egyetemről kilépve alig csökken a tudományos életben való részvételi szándék, a belsővé válásra utal. Így van ez akkor is, ha a diákok által kevésbé hasznosnak ítélt konferencia-részvétel jelenik meg a diploma utáni időszakban leginkább. Talán a könnyebb elérhetőség vagy az egyszerűbb teljesíthetőség miatt jelölték ezt a szakkollégisták. A másik ok vélhetően, hogy még nem kellően vált belsővé (hihetővé), hogy a tudományos életben való sokoldalú részvétel része lehet az egyetem utáni mindennapoknak is. Igaz, hogy már vannak olyanok is a szakkollégisták között, akik kutatni és publikálni szeretnének az

egyetem után is (egyötödük), illetve olyan is, aki PhD tanulmányt tervez.

ÖSSZEZGÉS

Az előzőekben azt vizsgáltuk, hogy a felsőoktatásban tanuló, szakkollégiumi közösségbe tartozó hátrányos helyzetű roma/cigány fiatalok számára miként válik egyre inkluzívabbá a tudományos élet. Egy célzott program gyakorlati eredményeit kérdőíves kutatás és fókuszcsoportos beszélge-

a közös erőfeszítések, sikerek, konfliktusok, melyeket végig kellett élniük a hallgatóknak a kutatás minden pontján, életközelségre tudták hozni a kezdetben nagyon távolinak vélt tudományos munkálkodást is

tés segítségével értelmeztük. Azt láttuk, hogy az érintett egyetemisták jórésze a szakkollégium segítségével tervezett és célzott tevékenységek során kapcsolódott be egy olyan világba, amely helyzetükből adódóan számukra – és

vélhetően környezetük számára is – eddig ismeretlen volt. A vizsgálat eredményei azt is megerősítik, hogy a tudományos életben való részvétel az egyes szakkollégistáknál különböző mértékű, így szükség van az egyénre szabott támogatásra ezen a területen is. Láthatóvá vált, hogy a sajátélményt nyújtó tudományos lehetőségek minél intenzívebbek és hosszabb idejűek, annál mélyebb bevonódást eredményeznek mindenki számára. A szakkollégisták szöveges válaszai azt is jelzik, hogy a tudományos életben való részvételt sokuk esetében önmaguk, saját csoportjuk és társadalmi rétegük iránti érdeklődés motiválja. A fókuszcsoportban elhangzottak a kérdőívekben

¹⁴ „Tanulságos volt a csoportban dolgozás, mert nem mindenki egyformán vette ki a részét a munkából.”

„Nehéz volt a csoportkutatásunkban összehangolni a találkozókat, közös kutatási alkalmakat, mert mindenki másként volt elfoglalva az egyetemen.”

adott válaszokat megerősítették. E mellett rámutattak arra, hogy a tudományos élet milyen típusú személyes élményeken keresztül vált egyre életközelibbé a hallgatók számára. Ezek között meghatározónak látszik a kutatás során megélt „aha-élmény”, illetve azok a megtapasztalt élethelyzetek, melyek egyre inkább a mindennapok természetessége felé tolják számukra a tudomány világát.

Mindezek azt is láthatóvá teszik, hogy a vizsgált projekt hosszabb távú célkitűzései, vagyis a támogatott csoport bevonódása a tudományos életbe reálisak, és az elemzett eszközök sikeresen segítik ezt a folyamatot. Az is világossá vált, hogy a széleskörű tudományos lehetőségek megnyitása mint esélyegyenlőségi momentum jelenik meg a projektben, és a személyre szabott támogatás az egyéni érdeklődés kiaknázásával, a személyes segítők bevonásával mint méltányossági forma járul hozzá

a sikerességhez. Vagyis a felkeltett hallgatói érdeklődésre épülően, a személyes indíttatást felhasználva és az egyéni tapasztalatokat figyelembe véve egyre inkább segítheti a szakkollégium a diákjait a tudományos életbe belépni és ott egyre aktívabban, alkotóként részt venni.

A kutatás egyben rámutatott, hogy a tudomány területén is lehetségesek olyan célzott cselekvések, melyek kialakítják és fenntartják az inkluzivitást, és így a kizáródással veszélyeztetettek – esetünkben a hátrányos helyzetű roma/cigány fiatalok – számára valódi esélyeket kínálnak. Más oldalról tekintve elmondhatjuk, hogy a vizsgált felsőoktatási intézmény elindult Inclusive Excellence fogalmával jelölt környezet kiépítése felé. A sokrétű tevékenységekben tettenérhető kölcsönös befogadás segítette, hogy a tudomány területéhez is lehetősége legyen minden résztvevőnek alkotó módon tudása legjavával hozzájárulni.

IRODALOM

- Atkinson, A. B. (2002): Social inclusion and the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 42. sz. 625-643.
- Bauman, G., Bustillos, L. T., Bensimon, E. M., Brown, C. és Bartee, R. (2005): *Achieving Equitable Educational Outcomes with All Students: The Institution's Roles and Responsibilities*. Washington D.C.: Association of American Colleges and Universities Letöltés: http://www.aacu.org/sites/default/files/files/mei/bauman_et_al.pdf (2014.11.06.)
- Claiborne, L. B. és Cornforth, S. (2013): Supporting Diversity, Difference and Inclusion in Higher Education. In: Vanessa Green, Sue Cherrington (szerk.): *Delving into diversity: An international exploration of issues of diversity in education*. Nova Science, 255-263.
- Cooper, M. (2010, szerk.): *Changing the Culture of the Campus: Towards an Inclusive Higher Education – Ten Years on*. European Access Network, London.
- Cooper, M. (2012, szerk.): *Student Diversity in Higher Education: Conflicting Realities – Tensions affecting policy and action to widen access and participation*. European Access Network, London.
- Forray R. Katalin és Boros Julianna (2009): A cigány, roma tehetséggondozás intézményei. *Educatio*, 2. sz. 199-203.
- Forray R. Katalin (2012): Cigány diákok a felsőoktatásban. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága – ELTE Eötvös Kiadó. 265-298.
- Forray R. Katalin (2013): Colleges for Roma in Higher Education. *Hungarian Educational Research Journal*, 3. 1. sz. Letöltés: <http://pedtamop412b.pte.hu/menu/84/25> (2014.10.20.)
- Forray R. Katalin (2014): A diploma felé. *Iskolakultúra*, 9. sz. 72-86.

- Giambona, F. és Vassallo, E. (2013): *Composite Indicator of Social Inclusion for European Countries*. Springer Science – Business Media Dordrecht. 269-293.
- Hinz, A. (2002): Von der Integration zur Inklusion – terminologisches Spiel oder konzeptionelle Weiterentwicklung. *Zeitschrift für Heilpädagogik*, 53. sz. 354-361. Letöltés: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849e.pdf> (2014.11.08.)
- Milem, J., Chang, M. és Antonio, A. (2005): *Making diversity work: A researched based perspective*. Washington D. C.: Association of American Colleges and Universities Letöltés: http://siher.stanford.edu/AntonioMilemChang_makingdiversitywork.pdf (2014.11.06.)
- n. a., (2005): Making excellence inclusive series. Association of American Colleges and Universities – Washington, DC. Letöltés: <https://www.aacu.org/programs-partnerships/making-excellence-inclusive> (2014.10.11.)
- Pecy-Smith, J. (2000, szerk.): *Policy Responses to Social Exclusion towards Inclusion?* Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- Pető Ildikó (2003): Inklúzió a nevelésben. *Iskolakultúra*, 10. sz. 3-13.
- Policy Guidelines (2009): *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. UNESCO, Párizs.
- Potts, P. (2002, szerk.): *Inclusion in the City: A Study of Inclusive Education in an Urban Setting*. Routledge Falmer, London, New York.
- Réthy Endréné (2004): Inkluzív pedagógia. In: Nahalka István – Torgyik Judit (szerk.): *Megközelítések*. Eötvös Könyvkiadó, Budapest. 231-245.
- Varga Aranka (2013a): Az esélyegyenlőség értelmezési keretei. In: Varga Aranka (szerk.): *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. PTE, Pécs. 11-15.
- Varga Aranka (2013b): Roma szakkollégium az oktatáspolitikában. *Romológia*, 1. sz. 60-72.
- Varga Aranka (2014): Inkluzív szakkollégiumi közösség. *Iskolakultúra*, 5. sz. 28-34.
- Williams, D., Berger, J. és McClendon, S. (2005): *Toward a model of inclusive excellence and change in postsecondary institutions*. Washington D.C.: Association of American Colleges and Universities. Letöltés: http://www.aacu.org/inclusive_excellence/documents/williams_et_al.pdf (2014.11.06.)

Karacs Ferenc Múzeum Tagintézmény, Püspökladány – Mítoszok és tévhitek – kísérletezz velünk! – Két unokámmal vettem részt a rendezvényen. Palyáné Berki Éva és Palya Tamás, a helyi középiskola két kémia tanára, bevonva a gyerekeket, látványos kísérleteket mutatott be, egyebek között szárazjéggel. Készült elefánt-fogkerém, titkosírás. Az unokámnak annyira tetszett a kísérletezés, hogy másnap otthon is folytatni szeretnék volna.

Petőné Papp Margit, középiskolai tanár, Püspökladány